

Til Folkekirkens liturgiarbejde

v. biskopperne Elof Westergaard, Marianne Christiansen og Tine Lindhardt

Hermed sendes fra Kirkelig Samling om Bibel og Bekendelse nogle overvejelser om gudstjeneste og liturgi i Folkekirken på baggrund af de tre rapporter om emnerne.

Tre små udvalg under KSBB har læst og forholdt sig til de tre rapporter, og nedenstående er en samling af disse tre udvalgs kommentarer og overvejelser, hhv. om gudstjenestens væsen og betydningen af autorisation, dåbsritualet og nadverritualet.

Med de bedste hilsner og de bedste ønsker for det videre arbejde med gudstjeneste og liturgi i Folkekirken,

På vegne af Kirkelig Samling om Bibel og Bekendelse

Kristian Larsen,

fmd.

Kirkens liturgi mellem frihed og fasthed - autorisation og tilsyn

Det er vigtigt, at gudstjenesten i den danske evangelisk-lutherske folkekirke fortsat har et autoriseret ritual med supplerende valgmuligheder. Autoriseret skal det være af følgende årsag:

Ritualet skal svare til og afspejle vor kirkes tro og bekendelse, de tre oldkirkelige symboler samt Confessio Augustana og Luthers lille Katekismus, fordi vi fortsat fastholder denne bekendelse som gældende udtryk for vor kirkes tro, sådan som det kommer forpligtende til udtryk ved præsteordination og bispevielse og i afsvækket grad i menighedsrådsløftet.

Derved giver vi til kende, at vor gudstjeneste ikke er vor egen, men tilhører Gud, Fader, Søn og Helligånd. Gudstjenesten er ikke i første række en ceremoni for vor egen søgen efter Gud. Vi kender Gud, fordi han har åbenbaret sig og har kaldet sig et folk gennem tro og dåb. Gudstjenesten er samlingsstedet, hvor den kristne menighed samles for Guds ansigt i bøn og tilbedelse for at høre Guds ord til omvendelse og tro med henblik på vort liv med Gud og med mennesker omkring os og for ved nadveren at blive styrket i en sand tro til evigt liv. På den baggrund bliver gudstjenesten p.d.e.s. modtagelse af et liv i frelsen fra Gud gennem forkyndelse og at få rakt sakramentet, og p.d.a.s. vor tak og lovprisning, bøn og forbøn.

Autorisation og tilsyn skal være en tryghed for menigheden til tage imod det ord, der prædikes, og deltage i søndagens gudstjeneste med hengivenhed.

I tillæg kunne der også gives retningslinjer for anderledes gudstjenester uden for højmessens såsom stillegudstjenester, musikgudstjenester, forbønsgudstjenester m.m.

Princippet, at gudstjenesten inden for folkekirken skal være genkendelig for en gudstjenestedeltager fra et andet sted i landet, bør opretholdes. Men dette princip tager jo først og fremmest hensyn til den gudstjenestevante.

Der er en anden slags "genkendelighed", som man har kæmpet for i mange forsøg på at gøre det lettere for gudstjeneste-"fremmede" at føle sig tilpas med at deltage i en gudstjeneste, nemlig at den enkelte skal føle sig og sin usikkerhed og sårbarhed genkendt i gudstjenestens form og ærinde. Det er et ærligt og vigtigt ærinde, som berører den personlige fremtræden hos præst og menighed. Men den kan i form og indhold bedre tilgodeses ved friere gudstjenester i tillæg til højmessens og bør ikke erstatte denne.

Dåbsritualet: Lad os fastholde et stærkt og fælles dåbsritual

Vi må fraråde væsentlige ændringer i dåbsritualet ud fra det synspunkt, at dåbens ord er aldeles afgørende for dåben. Herrens ord til den, der døbes, kan ikke ændres, uden at det bliver tvivlsomt, om det stadig er den kristne dåb. Ordene er ikke blot løfte-ord, men tilsagn og ord, hvormed Kristus **giver** dåbskandidaten det, som ordene lyder på. Herrens personlige tiltale er afgørende for forståelsen af dåben som sakramente, altså som genfødelsens bad. Dåbens ord bør vi derfor principielt ikke ændre. Det gælder navnlig de ord, der hører med til ritualets kerne:

1. Fadervor
2. Dåbspagtes ord (forsagelsen og trosbekendelsen i form af spørgsmål og ja-svar)
3. døbeordene: "Jeg døber dig i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn"
4. bønnen under håndspålæggelse: "Den almægtige Gud, Vor Herres Jesu Kristi Fader ..."
5. fredlysningen.

Denne kerne bør der slet ikke røres ved, fordi det kan skabe tvivl hos nogle om, hvorvidt vi stadig døber med den dåb, Kristus har indstiftet.

I den sammenhæng må der advares mod den udbredte tendens til at sentimentaliserer dåben. Den ses tydeligt i adskillige nye dåbssalmer og i forskellige forslag til ændringer af dåbsritualet. Det må fastholdes, at Guds middel til at frelse mennesket fra synden og døden og skænke os et nyt liv i Kristus ved Helligånden er dåbspagten, som Gud stifter med det enkelte menneske ved dåbspagtens ord i dåben.

Forsagelsen og trosbekendelsen

Den apostolske trosbekendelse har sin oprindelse som dåbsbekendelse. Det vil derfor være en misforståelse at lægge den i hele menighedens mund. Der bør være fuld tilspørgsel med forsagelsen og trosbekendelsen til hver enkelt, der døbes, fordi forsagelsen og trosbekendelsen som tilspørgsel og med JA-svar er dåbspagtens ord, og dåbspagten opretter Gud netop med hver enkelt. Det betyder så også, at troen er givet os i dåben, og frelsen er dermed ikke et noget, man selv vælger; den er i absolut forstand gave. Det gælder for voksne såvel som for børn. En styrkelse af dåbsritualet kunne være en genindførelse af Luthers såkaldte 'syndflodsbøn'.

Fredlysningen

Samtidig bør fredlysningen (også med håndspåleggelse) igen lyde umiddelbart efter bønnen "Den almægtige Gud, Vor Herres Jesu Kristi Fader, som nu har genfødt dig ..." Det er påfaldende, at den opstandne Herres egen velsignelse "Fred være med dig" slet ikke nævnes i rapporten. Den er ældgammel i dåbsritualet og hører ligesom Fadervor også med til selve kernen i ritualet. Udeladelsen af fredlysningen, også i "Dåben kort fortalt", der slutter med en gennemgang af ritualet, er meget underlig, eftersom der flere steder i rapporten tales om dåbens velsignelse. Måske hentydes der hermed til sætningen: "Så vil vi nu hjælpe dette barn til hans velsignelse ved at døbe det i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn".

Bibelteksterne

Hvad ritualets bibeltekster angår, bør "børneevangeliet" naturligvis bevares, også ved voksendåb, for grunden til, at evangelisten overhovedet har fortalt denne episode, er vel, at de voksne disciple forsøgte at hindre børnenes adgang til Jesus, hvorfor han sagde de skarpe ord (til de voksne!): "Sandelig siger jeg jer: Den, der ikke modtager Guds rige ligesom et lille barn, kommer slet ikke ind i det." "Børneevangeliet" handler altså i lige så høj grad om voksne som om småbørn og er derfor lige så vel anbragt ved voksendåb som ved barnedåb.

Der er mange andre vigtige dåbstekster i Ny Testamente. De bør tages op i prædiken og undervisning, og i særlige dåbstaler; der kan jo ikke blive plads til dem alle i dåbsritualet.

Een dåb

Der bør ikke laves et særligt ritual for voksendåb. Dåben er den samme uafhængigt af den døbttes alder. Dåben er ikke for voksne eller børn, men for mennesker, der trænger til den for at komme ind i Guds rige.

Traditionen med kun eet autoriseret dåbsritual bør ikke opgives. Hvis der var valgfrihed mellem forskellige ritualer eller variationsmuligheder indenfor det autoriserede ritual, kunne det bringe nogle mennesker i tvivl om, hvorvidt de nu er rigtig døbt.

Dåb ved neddykning?

Der kan ikke rejses principielle indvendinger mod dåb ved fuld neddykning, men de overvejelser, som rapporten rummer, bør føres videre i en grundig drøftelse. Det har ingen hast.

Nadverritualet

Der er rig mulighed for variation og markeringer i salmer og prædiken. Heroverfor skal ritualet være gudstjenestens hvilepunkt, dog bør der være mulighed for enkle variationer, der følger kirkeåret.

Kristi legeme og blod er sandt til stede (Augustana 10). Det får også betydning for, hvordan vi behandler nadverelementerne.

Der sker i vist nok de fleste kirker en sammenblanding af indviede og ikke-indviede nadverelementer. Det er i strid med luthersk forståelse og stærkt medvirkende til profanering af nadveren.

Ifølge ritualbogen "holder præsten disken, henholdsvis kalken", "mens ordet om brødet, henholdsvis vinen læses eller messes." Det overholdes i al fald ikke alle steder. En del steder holder medhjælperne disken (især) og nogle steder også den ene kalk. Det bør indskræpes, at den ministrerende præst holder elementerne i hånden under indvielsen.

Ligeledes må det være klart, at der kun uddeles indviede elementer. Det er i strid med luthersk forståelse, at medhjælperen (eller præsten) "blot kan tage fra dåsen". Hvis det indviede slipper op, bør den nye forsyning selvstændigt indvies (rekonsekration).

Den Augsburgske Bekendelses art. 10 er tavs om troens rolle. Men troens betydning i forbindelse med sakramenterne understreges og behandles særskilt i art. 13 (s. 72).

Samtidig fastholder bekendelsens artikler, at nadvergæsten uanset tro eller tvivl eller vantro virkelig modtager Jesu legeme og blod (s. 79).

Corona-lærdom

Coronaepidemien skal selvfølgelig ikke bestemme nadverliturgien, men der er alligevel aspekter, den gav anledning til at overveje. Der er ingen tvivl om, at mange længtes efter nadver og efterspurgte nadver. Men nadveren kan ikke formidles digitalt. Det er et skråplan. Hvad der lægges ud på internettet, er vi ikke længere herre over. Enhver kan downloade og lege nadver. Er det nadver??

Jesus indstiftede nadveren som et fysisk nærvær, hvor man kropsligt er sammen. Nadver er Jesu legeme og blod i brød og vin, hvorover Jesus ord har lydt, mens præsten har haft elementerne i hånden.

Offer og ihukommelse

Uanset om indstiftelsen skærtorsdag fandt sted den aften, hvor påskelammet var blevet slagtet, eller som fremskudt påskemåltid, er nadveren knyttet til Jesu offer langfredag. Det gør ikke nadveren til en gentagelse af offeret, men til delagtighed i Jesu offer og en taksigelse for frelsen. Det må – i forlængelse af jødisk forståelse af ihukommelsen af udvandringen af Egypten – være det, der ligger i ihukommelsen. Menigheden takker for den gave, den har fået ved Jesu offer og opstandelse, og den forenes med ham.

Usyret brød og vin (s. 109-110)

Det er Skærtorsdags elementer, der afgør valget af nadverelementer. Mennesker kan med rette spørge – og anfægtes – hvis der ikke er klar sammenhæng med Skærtorsdags indstiftelse og fejring, altså bør der bruges usyret brød og vin.

I øvrigt burde det overvejes, om vi ikke i højere grad skulle gå over til større (usyrede!) brød, der brækkes i stykker. Nogle steder bruges der saft i stedet for vin. Men det er med til at fortone forbindelsen til skærtorsdags påskefejring, hvor der blev brugt vin. Der er i al fald mennesker, der føler sig nødsaget til at søge til en anden kirke, fordi de anfægtes af, at der ændres på det, Jesus anvendte ved indstiftelsen.

I en kirke, hvor der udelukkende anvendes vin ved nadveren, er det vigtigt at understrege, at den nadvergæst, der ikke tåler alkohol, modtager nadverens fulde gave på ligeværdig vis, når han vælger alene at modtage brødet. For at undgå stigmatisering af nadvergæsten, bør det foregå helt diskret. Det kan af praktiske og sjælesørgeriske grunde være en god idé, at nadvergæsten på forhånd kontakter præsten for en samtale. Dermed er både præst og nadvergæst forberedt på situationen.

Jesu måltidsfællesskab med alle er forskelligt fra nadvermåltidet. Vi skal ikke gøre måltidsfællesskabet til nadver (s. 105)

I debatten henvises der jævnligt til Jesu måltidsfællesskab med alle. Men nadveren er noget andet. Den er de døbtes modtagelse af og hengiven sig til Kristus.

Læg medvirken ved nadveren (s. 111)

Der er kirkegængere, der anfægtes over, at nadveren (oftest brødet) rækkes dem af en uordineret. Det kan dog være praktisk og nødvendigt ved større altergange. Men det må være helt klart, at det er præsten, der har ansvaret for nadveren og synligt har indviet også det brød og den vin, som medhjælperne uddeler. Medhjælperne må være nøje undervist i, hvad det er, de er med til, og hvorledes de skal forholde sig, jf. ovenfor om indvielsen af brød og vin.

Åbent nadverbord (s. 109)

Dåben må gå forud for nadveren, ellers nedskriver vi både dåb og nadver! Med 'åbent nadverbord' forstår vi et nadverbord for alle døbte.

Livet i dåben indebærer behov for syndernes forladelse som en stadig gave, der modtages værdigt af den, som tror på løftet i ritualets ord "givet og udgydt for jer til syndernes forladelse". Nadveren er således ikke et inkluderende, missionerende fællesskabsmåltid for alle religiøse, men et måltid for dem, der er døbt, og som stadig har brug for nåden i Jesus. Derfor må det i indbydelsen til nadveren udtrykkelig siges, at den er for dem, der er døbt i den treenige Guds navn og som i tro ønsker at modtage syndernes forladelse. Det åbner op for en missionerende samtale om, hvad kristentro og dåb er, der på sigt kan føre til tro og dåb og deltagelse i menighedens nadver (s. 109).

Og for de døbte er det vigtigt i forkyndelsen og indbydelsen til nadveren at understrege, at tro ikke er at føle sig stærk og sikker, men at tro er at trænge til Kristus og hans nåde.

Til argumenterne for åbne nadverborde anføres:

1. Der er ingen grund til at bryde med andre lutherske kirkesamfunds praksis, som fastholder sammenhængen mellem dåb og nadver.
2. Et åbent nadverbord påstås at være ikke-ekskluderende, men da mistes netop enhedens karakter, den enhed, der består mellem dem, der er Jesu brødre og søstre i modsætning til dem, der er i verden (Joh 17).
3. Man skal fra prædikestolen sige, at nadveren er for de døbte, og at den, der deltager fra anden trosretning, og som ikke tror ordene: "givet og udgydt for jer til syndernes forladelse", spiser måltidet uværdigt og under Guds dom (1 Kor 11,29).
4. Man kan ikke fastholde den væsentlige sammenhæng mellem dåb og nadver og så åbne op for flest mulige. Det er en selvmodsigende praksis.
5. Fordi nadveren er de døbtes festmåltid, er indbydelsen: "Alle er velkomne" uheldig

Nadverborde i midten af skibet (s. 111)

Nadverbordet hører til ved alteret, da det er derfra nådemidlerne rækkes. Kirkens arkitektur er lavet for at formidle det lutherske standpunkt, at nådemidlerne rækkes fra alteret, helligstedet med Guds gaver på, til menigheden - som det, menigheden ikke kan tage af sig selv, men som gives af nåde. Flyttes nadverbordet ud i menigheden, så formidles det, at nåden kommer fra menighedens midte i form af et menighedsfællesskab - og ikke, at nadveren giver del i og fællesskab med Guds søn og dermed hans fremmede retfærdighed.

Skriftemål (s. 107)

Da man med nogen ret kan sige, at skriftemål umiddelbart forud for nadveren afbryder gudstjenesten, kan det undre, at fagudvalget tilsyneladende ikke overvejer skriftemål lige forud for gudstjenesten, med mindre det er det, der er tænkt på med udtrykket "særlige absolutionsgudstjenester."

Skriftemålet kan måske i nogen grad erstattes af Kyrie og Gloria i gudstjenestens indledning, og dette led må gerne få en stærkere placering og fremhævelse i en ny ritualbog. Det giver et stærkt præg til højmessens.

Det kan evt. overvejes, om der må indføres et nåde-ord mellem Kyrie og Gloria. Mange ikke-kirkevante undrer sig over den uformidlede overgang mellem Kyrie og Gloria og er på nippet til at stå af.

Den sproglige fornyelse i især salmer og bønner (s. 112)

Kirken har en særlig terminologi, der kan virke fremmedgørende. Derfor er det vigtigt at overveje formuleringer i bønner og salmer. Men stor forsigtighed er påkrævet, så sproglig fornyelse ikke bliver til indholdsmæssig ændring. Så bedrages menigheden.

Og det er vigtigt, at bibelske kerneord genfindes i både ritual og salmer, så ritual og salmer ikke løsrives fra Bibelen og den bibelske forkyndelse.

Variation i præfationerne efter kirkeåret

I det nuværende nadverritual C er der angivet en præfation, der anvendes hele året. Her kunne en variation være med til at understrege kirkeårets rytme. I Tillæg til Alterbogen er der (s. 223-224) angivet 5 muligheder til bestemte tider i løbet af kirkeåret. De bør med ind i selve Ritualbogen, ligesom der bør tilføjes en til Allehelgen, fx: " ... Du har omgivet os med de hellige vidners skare, for at vi opmuntrede ved deres forbillede må gennemløbe vor bane med udholdenhed og med dem vinde herlighedens krone. Med hele din menighed ..."

Derudover bør skabelsespræfationen reserveres til trinitatistiden, og så bør der laves en til adventssøndagene og en til helligtrekongertiden.

Nadverbønnen

I den anden nadverbøn i ritual C bør der indføres: "hans underfulde fødsel," umiddelbart efter: "Vi ihukommer med taksigelse".

Fredsønsket

I gældende ritualer skal præsten afslutte hvert bord med: "Fred være med jer!"

Ofte citerer præsten nu et bibelvers, der gives som bortsendelseord, en slags "mannakorn". Versene er mere eller mindre velvalgte i sammenhængen, men de kommer let til at overskygge det afgørende bortsendelsord: "Fred være med jer!" mens præsten gør korstegn med kalken.

Der har i de senere år også bredt sig en tilføjelse: "... og tjen Herren med glæde!" Meningen er sikkert god nok, i al fald hvis glæden gives sammen med freden. Men er det det, der udtrykkes? Det er i al fald ikke alle, der opfatter det sådan. Netop den nedtrykte kan opfatte det som et krav, en byrde, der lægges på vedkommende. Der er grund til at advare mod denne formulering.

Andre har valgt: "... og Herrens glæde!" Men hvad skal det udtrykke? Hvorfor ikke blive ved det stærke: "Fred være med jer!" og lade det stå alene?

